

О.В. Михайленко, ст. викл.

Н.Б. Куготова

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МОЛОКА ТА СТАНДАРТИ З ЯКОСТІ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ФАКТОР ПРИ ВСТУПІ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

Останнім часом питання вступу України до СОТ набуло значної актуальності у зв'язку з вибором Україною європейського шляху розвитку. Важливим на даному етапі є порівняння українських та світових стандартів продукції. Дана робота присвячена: питанню аналізу стандартів якості молочної продукції.

Ключові слова. СОТ, молоко, якість, стандарт, державна підтримка, конкурентоспроможність.

Recently the question of the joining of Ukraine to WTO has got a significant urgency because of a choice by Ukraine the European way of the development. A comparison of the Ukrainian and world standards of production is important at the given stage. The given work is devoted to a question of the analysis of the standards of quality of dairy production.

Key words: WTO, milk, quality, standards, state support, competitiveness.

Вступ. Виробництво продовольства має дуже важливе значення для соціально-економічного розвитку будь-якої країни, є основою її національної безпеки.

Вивченню проблеми вступу України до Світової Організації Торгівлі (СОТ) та його наслідків для країни присвячено роботи таких вчених як: Гудзинський О., Осика С., Лукинов І., Іванов І., Євчук Л., Огукач Т., Кобута І. та інших.

На шляху України до СОТ постають нові виклики щодо підвищення конкурентоспроможності продовольчої продукції. Відповіддю на ці виклики може бути суттєве підвищення якості та приведення системи стандартів на продовольчі товари у відповідність з вимогами СОТ.

Постановка проблеми. Україна вже протягом декількох років веде переговори зі світовим співтовариством щодо вступу до СОТ, котра є міжнародним органом, що займається правилами провадження торгівлі між країнами світу. В основу її діяльності покладено угоди про створення СОТ, обговорені і підписані переважною більшістю країн, які здійснюють торгівлю на світовому ринку. В преамбулі Угоди про заснування СОТ визначено, що основними цілями СОТ є підвищення рівня життя та зростання реального доходу в країнах-членах, забезпечення повної зайнятості, розширення виробництва та торгівлі, а також оптимальне використання світових ресурсів. Після Уругвайського раунда СОТ приділяє особливу увагу міжнародній торгівлі сільськогосподарською продукцією. Уругвайська угода про сільське господарство (УУСГ) визначає наступні складові аграрної політики, які є об'єктом регулювання нових правил СОТ:

доступ до ринку — різноманітні торговельні обмеження, що постають на перешкоді імпорту;
експортні субсидії;
внутрішня підтримка виробників продовольства — субсидії та інші програми [7].

Результати дослідження. На основі загальних підходів до зазначеної проблеми є необхідним зупинитись на деяких з них, характерних для виробництва і реалізації харчових продуктів, зокрема молока. Відповідно **метою роботи** є — на прикладі одного з основних видів продовольства, а саме: молока — проаналізувати вимоги до якості і основи стандартизації цього продукту на етапі підготовки України до вступу до СОТ.

Слід відмітити, що вступ України до СОТ буде мати суперечливі наслідки для різних галузей всередині країни. До позитивних результатів приєднання можна віднести: постійний стимул реального завершення ринкових перетворень у державі, отримання країною доступу до уніфікованого правового торговельного простору, наявність чіткої квоти для реалізації різноманіття сільськогосподарської продукції на світовому ринку, послаблення дії на український експорт тарифних та негативних бар'єрів торгівлі із закордонними партнерами, включення України до міжнародної наукової та виробничої кооперації та інші. Слід наголосити і на негативних наслідках вступу до СОТ. Це, в першу чергу, збільшення імпорту та лібералізація торгівлі, що знизить конкурентоспроможність продукції українських товаровиробників порівняно з імпортними аналогами, Україна повинна буде значно обмежити застосування субсидій та дотацій у галузі сільського господарства [5].

Як показує світовий досвід, результатом вступу в СОТ для більшості країн було переважання у перші роки обсягу імпорту над загальнодержавним експортом. Зважаючи на ситуацію, що нині склалась на світовому молочному ринку, по молочній продукції Україна найближчим часом матиме тільки від'ємне зовнішньоторгове сальдо. Експортом (в основному в країни близького зарубіжжя) завжди було сухе молоко, технічний кислотний казеїн, згущене молоко, вершкове масло. Цей сегмент ринку в останні роки в світі характеризується значним зниженням цін, що призвело до невігідності експорту. При заповненні внутрішнього ринку збільшення експорту кисломолочної продукції, що є неможливим через її низьку якість. За даними українських дослідників (зокрема Л.А. Євчука) українська молочна продукція нині за вмістом бактерій і наявністю соматичних клітин не відповідає жодним світовим стандартам. Справа в тому, що не всі бактерії гинуть під час пастеризації. Якщо в українському пастеризованому молоці вміст бактерій у середньому становить близько 500 тис./мл, то у Франції у сирому молоці — у 10 разів менше.

На думку більшості фахівців, для того щоб Україна наблизилась до європейських стандартів, необхідно впливати на весь технологічний ланцюг виробництва конкурентоспроможної молочної продукції, сюди відноситься:

племінна робота в молочному підкомплексі, переробка і виробництво молока, транспортування та реалізація.

Вступ України до СОТ сприятиме збільшенню надходження імпортованих товарів на внутрішній ринок молока, що значно розширить асортимент молочної продукції у роздрібній торгівлі. Це призведе до загострення конкурентної боротьби на цьому ринку і погіршення умов функціонування вітчизняних молокопереробних підприємств. Негативні наслідки для останніх повинні відіграти позитивну роль каталізатора, тобто гостра конкуренція змусить вітчизняних товаровиробників значно поліпшити якість готової продукції [3].

Розглядаючи питання стандартизації, слід зазначити, що слово "стандарт" (від англ. standard — норма, зразок) означає зразок, еталон, модель, що приймаються за вихідні для співставлення з ними інших подібних об'єктів. Говорячи про стандарти якості на молочну продукцію в Україні та Європейському Союзі, слід відмітити, що багато років тут діють різні підходи до оцінки якості молока. Молоко має високу харчову та біологічну цінність і містить необхідні для людського організму і такі, що легко засвоюються, компоненти: молочний жир, білки, вуглеводи, молочний цукор та мінеральні речовини. Основними показниками молока як об'єкта технологічної переробки є склад, ступінь чистоти, органолептичні (зовнішній вигляд, смак, запах, колір), біохімічні (бактерицидна активність та кислотність), фізико-механічні (температура, густина, в'язкість, теплоємність, теплопровідність, осмотичний тиск, електропровідність, поверхневий натяг) властивості, а також наявність в ньому токсичних та нейтралізуючих речовин [1]. Якщо в Україні основним показником є жирність, то в європейських країнах — вміст білка.

Молоко, призначене для технологічної переробки для харчових цілей на підприємствах молочної галузі промисловості, має відповідати вимогам ДСТУ 13264 "Молоко коров'яче. Вимоги при закупках."

Таблиця 1

Характеристика молока згідно ДСТУ 13264

Показник	Норма для молока за сортами		
	вищий	1	2
Зовнішній вигляд	Однорідна рідина без осаду и пластівців. Колір від білого до слабко-кремового		
Смак і запах	Властивий для молока, без сторонніх запахів та присмаків		Припускається слабкий кормовий запах і присмак у весняно-зимовий період
Ступінь чистоти за еталоном, не нижче	1	2	3
Густина, кг/м ³ , не менше	1027	1027	1027
Кислотність, °Т	16—18	16—18	16—20
Бактеріальна осем'яненість, тис/см ³	До 300	300—500	500—4000
Вміст соматичних клітин, тис/см ⁸ , не більше	500	1000	1000

Молоко є суспільно важливим і необхідним продуктом. За встановленими нормами міністерства охорони здоров'я України щодня для збалансованого харчування дорослій людині необхідно 250—300 мл молока [6]. Тенденція в динаміці виробництва і споживання молока представлена у таблицях 2 і 3 (за даними Держкомстату України).

Таблиця 2

Виробництво продуктів харчування в домогосподарствах (тис. тонн)

	Січень-листопад 2004р.	Січень-листопад 2005р.
Молоко і молочні продукти	12986,4	13033,2

Таблиця 3

Споживання продуктів харчування в домогосподарствах (в середньому за місяць в розрахунку на одну особу, кг)

	I півріччя 2004р.	I півріччя 2005р.
Молоко і молочні продукти	19,4	21,5

На даному етапі особливо важливим є вивчення стандартів та технічних вимог для молока та молочних продуктів у Європейському Союзі, а також порівняння їх з українськими. В країнах Європи діють "Технічні вимоги Європейського Союзу щодо молочних продуктів", які містять значно більше показників, ніж основні стандарти України, тобто є більш деталізовані. "Технічні вимоги..." були затверджені Постановою Ради №1602/1999 від 19 липня 1999р. і складаються (по кожному виду молочної продукції) з декількох статей. Так "Питне молоко" містить 6 статей, "Зневоднене консервоване молоко" — 6 статей тощо. До того ж в кожній статті містяться не тільки відносні показники якості (у %), але й дається визначення самого продукту або відповідного показника якості. Вказані умови містять вимоги, що їх мають виконувати країни-учасниці СОТ. Для прикладу наведемо технічні вимоги до питного молока, викладені в статті 3:

"Питним молоком повинні вважатися такі продукти:

(а) сире молоко: молоко, яке не було нагріте вище 40 °С або піддане обробленню еквівалентної дії;

(б) незбиране молоко: молоко теплового оброблення, яке за вмістом жиру задовольняє одну з таких вимог:

нормалізоване незбиране молоко: молоко з вмістом жиру щонайменше 3,50 %. Проте держави-члени можуть передбачати додаткову категорію незбираного молока з вмістом жиру 4,00 % або більше,

ненормалізоване незбиране молоко: молоко з вмістом жиру, який після доїння не було змінено шляхом додання чи видалення молочних жирів або змішування з молоком, натуральний вміст жиру в якому змінено. Проте вміст жиру не може бути менше 3,50 %;

(с) напівзнежирене молоко: молоко теплого оброблення, вміст жиру в якому було знижено до рівня від щонайменше 1,6 % до щонайбільше 1,8 %;

(д) знежирене молоко: молоко теплового оброблення, вміст жиру в якому було знижено до рівня не вище 0,50 %" [2].

Як бачимо, в "Технічних вимогах..." крім самих вимог особливе місце посідають внутрішньодержавні стандарти країн-учасниць. І хоча в документах СОТ підкреслено, що по багатьох питаннях країни-учасниці СОТ самостійно визначають показники якості конкретного продукту, навіть короткий аналіз стандартів України та ЄС показує, що робота щодо їх уніфікації має бути зроблена величезна.

Висновок. Таким чином, в Україні ведеться постійно робота з удосконалення стандартів. Цим займається Держспоживстандарт (Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики). Вищенаведені стандарти стосуються лише кінцевої продукції, постійно розробляються нові, щодо технологічного процесу переробки молока, наприклад нові стандарти для лабораторного обладнання для відбору зразків молока.

Система стандартизації молочної продукції України, зокрема молока, крім основного стандарту включає ще 11 ДСТУ, щодо відбору зразків, визначення температури, кислотності, густини, жиру, чистоти тощо. В основному стандарти вказують крім зовнішнього вигляду і запаху, на ступінь чистоти, густину, кислотність, бактеріальну обсем'яненість, вміст соматичних клітин. У стандартах Євросоюзу встановлені більш деталізовані показники з якості, зокрема відсоток білка при певній жирності (2,9 % білка при 3,5 % жирності). Кількісні характеристики основних показників якості молока в Україні та Європейському союзі відрізняються, зокрема щодо густини: не менше 1027 кг/м³ в Україні та не менше 1028 кг/м³ в ЄС. Україна розрізняє 3 типи якості сирого молока, що використовуються для різних видів продукції, у той час як в країнах ЄС у випадках кефіру та сметани існує лише один тип. Якість сировини за показниками температури, наявності соматичних клітин, важких металів, антибіотиків, радіонуклідів не узгоджується з вимогами ЄС [4].

Європейські стандарти є більш деталізовані за видами продукції, її великим асортиментом, особливо багато додаткових вимог щодо молока, яке в процесі технологічної обробки збагачується молочними бактеріями, білками, вітамінами тощо.

Реформування агропромислового комплексу країни призвело до збільшення кількості постачальників і переробників молочної продукції, що потребує ще більш серйозної роботи в системі організації стандартизації в молочному підкомплексі, зокрема щодо лабораторних зразків, тари, санітарних норм тощо. Зазначене потребуватиме додаткових видатків та державної підтримки, як неодмінних складових уніфікації стандартів на стадії підготовки до вступу до СОТ. Проте фахівці зазначають, що за обсягом державної підтримки АПК Україна значно відстає від інших країн світу. Витрати на фінансування протекціоністських заходів щодо підтримки АПК в

Україні в останні роки досягли лише 0,5 % ВВП, тоді як в Угорщині — 1,8 %, Японії та ЄС — по 1,7 %, Чехи — 1,6 %, США — 1,5 %, Канаді — 1,3 %, Росії — 0,8 % [7].

В описаному негативному становищі АПК є й своєрідний позитив: після вступу до СОТ Україні практично не потрібно буде зменшувати обсяги підтримки галузі, бо вона і так знаходиться на дуже низькому рівні. Проте з огляду на сьогоднішній стан галузі така підтримка є мізерною і недостатньою, і, хоча б до вступу до СОТ, має бути суттєво збільшена. Певна частина коштів, виділена на зазначені цілі, може бути спрямована на вдосконалення системи стандартів харчових продуктів, зокрема молока.

Отже, рішення щодо умов вступу України до СОТ має ґрунтуватися на врахуванні становища вітчизняної економіки, зокрема АПК, та бути чинником підвищення конкурентоспроможності української продукції на світовому ринку. Конкурентна боротьба на міжнародному продовольчому ринку вимагає врахування та глибокого вивчення системи стандартів, зокрема щодо молока, та їх подальшої уніфікації і деталізації. Узгодження системи стандартизації України з системою стандартів СОТ та ЄС,

які до теперішнього часу побудовані на принципово різних підходах, сприятиме підвищенню довіри як з боку ділових партнерів, так і з боку споживачів вітчизняної продукції за кордоном.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бредихин С.А., Космодем'янський Ю.В., Юрин В.Л. Технологія і техніка переробки молока. — К.: Колос, 2001. — 400 с.:
2. Молоко та молочні продукти. Нормативні документи: Довідник. — У 3-х т. — За заг. ред. В.Л. Іванова. — Львів: НТУ "Леокорм-стандарт", 2000. — 290 с.
3. Євчук Л. Вступ України до СОТ: Необхідність та очікувані результати // Економіка АПК. — 2003. — № 7. — С. 156—160.
4. Вінтоняк В. Парадокси молока: Випуск молочних продуктів зростає на фоні дефіциту сировини // Агроперспектива. — 2005. — № 7. — С. 42—46.
5. Стукач Т.М. Аграрний протекціонізм і вільна торгівля при вступі до СОТ: // Економіка АПК. — 2005. — № 3. — С. 146—149, — (Економіка агропромислового виробництва зарубіжних країн: досвід, проблеми).
6. Тиха Г. Чи бути «Молочним рікам» в Україні? // Агроперспектива. — 2005. — № 4. — С. 32—33.
7. Шеніцен А. Конкурентоспроможність аграрної сфери України на світовому ринку напередодні приєднання до Світової організації торгівлі/ Економіка АПК. — 2003. — № 6. — С. 129 — 134. — (Ринок в АПК).